

PIKAAJALINE AASTA KESKMINE MULLAÄRAKANNE VÕRU, PÕLVA JA SAARE MAAKONNAS MODELLEERITUNA USLE MUDELIGA

Uurimistöö autorid: Ain Kull ja Anne Kull, Tartu Ülikool (PMK tellimusel), 2010

Töö eesmärgiks on mullaerosiooni modelleerimine ja mullaärakande arvutamine ($t/ha \cdot aastas$) USLE mudeli põhjal 3 testmaakonnas, milleks on tugevalt liigestatud reljeefiga Põlva ja Võru maakond ning suhteliselt tasase pinnamoega Saare maakond. Testmaakondadest Võrumaa ja Põlvamaa kohta koostati digitaalsed kõrgusmudelid (DEM) baaskaardi (1:50000) ning Saaremaa kohta kuni 1:10000 mõõtkavaga kaartide põhjal, mille alusel arvutati USLE mudelile nõlva kalded, pikkused ning LS faktor (arvutati voolu pikkusest, m-faktorist ja nõlvakaldest kraadides). Maakasutusfaktor arvutati digitaalse põhikaardi maakasutuse alusel ning seda täiendati PRIA 2009.a. digitaalse andmebaasi alusel. EMHI pikaajaliste klimatoloogiliste aegridade põhjal töötati välja USLE mudeli R faktor (sademete faktor) ning 1:10 000 mõõtkavas mullakaardi alusel leiti mullafaktor.

USLE mudelis on **kõige erosiooniohtlikum maaharimisvõte** mustkesa, mille puhul umbrohu hävitamiseks aasta jooksul küntakse põldu korduvalt, et järgmisel aastal sinna kultuure külvata. Erosiooniohtlikuselt järgnevad vahelharitavad kultuurid, mille puhul kasutatakse sügis- ja/või kevadküüdi, kultiveerimist ning korduvalt vahelharimist. Viljapõllul järgneb külvile kultiveerimine ning külvamine, seega jääb kõige erosiooniohtlikum periood ajavahemikku künnist vilja võrsumiseni. Erosiooniohtlikus suureneb järgmises järjekorras: mets → rohumaa → söödakultuurid → teravili → rühvelkultuurid.

Kõige suurem on aasta keskmisena ärakanne Võrumaal, kus kogu maakonna kõigi alade keskmine ärakanne on $0,09 t/ha \cdot a$, pisut väiksem on maakonna keskmine ärakanne Põlvamaal ($0,06 t/ha \cdot a$) ja oluliselt väiksem Saare maakonna keskmine mulla ärakanne ($0,02 t/ha \cdot a$). Põlva maakonnas on erosioonist enam haaratud maakonna lääneosa, mis jääb Otepää kõrgustiku idaossa, samas kui Põlva maakonna idaosas on mulla ärakande väärtused väga väikesed (enamasti alla $0,05 t/ha \cdot a$). Ka Saare maakonnas on mulla ärakanne minimaalne, vaid vähestes kohtades ületab ärakanne $0,1 t/ha \cdot a$.

Aastane mullakadu tonnides on kõige suurem (2705 tonni) Võrumaal aladel, kus erosiooni intensiivsus on madal ($0,1-0,25 t/ha \cdot a$), hõlmates 7,44% maakonna pindalast (17141,2 ha), aga ka intensiivsusvahemikus $1-2 t/ha \cdot a$, kus aastane mulla kogukadu 2652 tonni 1907 hektarilt e. 0,83% maakonna pindalast on suur. Põlvamaal on suurim mullakadu (1837 tonni) seotud just aladega, kus erosiooni intensiivsus on $1-2 t/ha \cdot a$, hõlmates 0,58% (1254 ha) Põlvamaa pindalast. Saaremaa mullakadu on väga väike ja selgelt domineerivad on alad kus keskmine erosiooni intensiivsus on $0-0,1 t/ha \cdot a$ (ehk 95,7% Saare maakonna territooriumist, kust kantakse ära kokku 2206 tonni mulda aastas).

Kuigi maakasutusest suurima osakaaluga on metsamullad (Saaremaal 58%, Võrumaal 52,5% ja Põlvamaal 45,5%), siis mullaärakandest annab aga põhiosa intensiivselt haritav põllumajanduslik maa (haritav maa ja mustkesa), mis Põlvamaal annab 84,7%, Võrumaal 73,4 ja Saaremaal 65% kogu maakonna summaarsest mullakaost. Ka keskmine ärakande intensiivsus on ekstensiivselt haritaval põllumajanduslikul maal (ehk siis kultuurrohumaal) ja looduslikul rohumaal tunduvalt madalam (ulatudes $0,005 t/ha \cdot a$ Saaremaal kuni $0,04 t/ha \cdot a$ Võrumaal) kui seda on erosioon intensiivselt haritavatel maadel (ulatudes kuni $0,43 t/ha \cdot a$ aastas Võrumaal) (Tabel 1).

EESTI MAAELU ARENGUKAVA 2007-2013 II TELJE PÜSIHINDAMINE

Tabel 1. Olulisemate maakasutuskomplekside pindala (ha), summaarne aastane mulla ärakanne vastavast maakasutuskompleksist (tonni/aastas), keskmine ärakande intensiivsus (t/ha*a) ning maakasutuskompleksi osakaal maakonna pindalast ja koguärakandest (%).

Maakond		Intensiivselt haritav põllumajanduslik maa	Mets	Ekstsensiivselt haritav põllumajanduslik maa	Looduslik rohumaa	puuviljaaiad, metsamarjakultuurid
Põlvamaa	Pindala (ha)	49411	97902	23521	19401	472
	Ärakanne (tonni/aastas)	11110	1107	320	327	19
	Keskmine ärakande intensiivsus (t/ha*a)	0,22	0,011	0,013	0,016	0,04
	% maakonna pindalast	22,8	45,2	10,9	9,0	0,2
	% maakonna koguärakandest	84,7	8,4	2,4	2,5	0,1
Võrumaa	Pindala (ha)	35250	120914	33649	20123	312
	Ärakanne (tonni/aastas)	15287	2924	1260	859	155
	Keskmine ärakande intensiivsus (t/ha*a)	0,43	0,024	0,04	0,04	0,5
	% maakonna pindalast	15,3	52,5	14,6	8,7	0,1
	% maakonna koguärakandest	73,4	14,0	6,0	4,1	0,7
Saare maakond	Pindala (ha)	23932	169239	35536	44281	198
	Ärakanne (tonni/aastas)	3138	1039	198	366	11
	Keskmine ärakande intensiivsus (t/ha*a)	0,13	0,006	0,006	0,008	0,06
	% maakonna pindalast	8,2	58,3	12,2	15,2	0,06
	% maakonna koguärakandest	65,0	21,5	4,1	7,6	0,2

Mullakaartidel kajastuvad erodeeritud ja deluviaalmuldadega alad on välja kujunenud aastasadu või -tuhandeid kestnud protsesside tulemusena ja ei pruugi olla praegusel ajal enam aktiivsest mullaärakande protsessist hõlmatud. Samas näitab USLE mudeliga modelleeritud mullaärakanne siiski, et ligi 37% tänapäevases mullaerosiooni käigus ärakantavast mullast langeb mullakaardil erodeeritud muldadena klassifitseeritud muldade arvele ning koos deluviaalmuldadega tõuseb nende osakaal mulla ärakandes 50%-ni. Siin tuleks arvestada seda, et erodeeritud muldade levik on üsna tagasihoidlik ja seega summaarselt toimub suurem

EESTI MAAELU ARENGUKAVA 2007-2013 II TELJE PÜSIHINDAMINE

osa mulla ärakandest siiski muudelt muldadelt. Mitteerodeeritud muldadel on ärakande intensiivsus küll tunduvalt madalam kui erodeeritud muldadel. Mõningal määral toimub erosioon USLE järgi umbes 99,9% aladel, aga ärakande intensiivsus on väga madal (valdavalt 0,0001 t ja vähem ehk alla arvutustäpsuse).